

ПЛУРАЛНО ДРУШТВО И КУЛТУРНИ РЕЛАТИВИЗАМ

Свака држава на основу демократских вриједности треба да гарантује неку једнаку могућност њеним грађанима да учествују у доношењу одлука. Овдје се прије свега мисли на: социјалну једнакост, равноправно политичко учешће, културне разлике и др. Спорна тачка политике признавања остаје питање који облик политике би могао боље служити жртвама непризнавања: онај који је вриједност њихове разлике и различитости, или онај који деконструише њихов идентитет? Модерне националне државе су до сада биле наклоњене промовисању уједињавања. Циљ овог рада јесте да укаже на проблем мултикултурног препознавања, као и на проблеме који се тичу равноправности вриједности и имиграције. Једнакост међу грађанима представља модерну либералну државу благостања и утиче на садржај стратегије да се мањинске групе представљају према политичким институцијама државе (отпор као резултат искључења или асимилације).

Кључне ријечи: плурално друштво, мултикултурализам, културни релативизам, мањинске групе, либерална држава.

Увод

Мултикултурализам је сложен процес препознавања, разумијевања и уважавања наше јединствене културне разлике и јединствене културне разлике других. Уважавање различитости значи развој способности да се узму у обзир људи који су другачији од нас. На примјер, признавање различитости на личном и системском нивоу, значи, повезивање или обраћање пажње на људе који су друге расе или националности. Мултикултурални процес почиње са признавањем, разумијевањем и уважавањем сопствене културне јединствености, а потом се бави другим културама.

За разлику од мултикултурализма, монокултурализам је вјеровање у супериорност неких група. Монокултурна вјеровања могу имати тешке посљедице када група има увјерења да се према другим групама могу понашати на било који начин. Монокултурализам и системско угњетавање имају велику улогу на културни и институционални ниво. Чак и када одбацимо предрасуде о другим групама које су свуда око нас, ми смо под

¹ bojancorluka@yahoo.com

утицајем културне поруке и институционалне структуре која пропагира инфериорност и супериорност.

Мултикултурализам и плурализам су моћне промјене које ће захтијевати „еманципаторску свијест“ – свијест промјене у нашем мишљењу, осјећањима и поступцима, који садрже објективно сагледавање ствари тј. равноправна људска бића и напредак из сопственог културног угла.

Будући да мултикултурализам спада у групу најфреквентнијих термина у савременој политичкој теорији, потребно је нагласити да постоје различити нивои анализе мултикултурализма. С једне стране, мултикултурализму је могуће приступити социолошки и дескриптивно, када се термином мултикултурализам означава културни плурализам савремених друштава (Beljinac, 2009, str. 33), тј. везује се за националне и етничке групе, али и друге неетничке групе које његују посебне културне идентитете. С друге стране, мултикултурализам представља нормативни идеал, тј. показује нам како би требали да се опходимо према културним различитостима у друштву. Такође, мултикултурализам означава и политичку акцију која се примјењује кроз различите моделе мултикултурних политика.

Промјене у природи мултикултуралности у пост-комунистичком свијету кореспондирају са парадигмом Самујела Хантингтона [Samuel Huntington] о сукобу цивилизација. Хантингтон предвиђа да основни извор глобалних сукоба у наредном вијеку неће бити идеолошке, економске или културне природе. То значи да ће „[...] сукоб цивилизација доминирати у глобалној политици, а линије између цивилизација ће бити борбене линије у будућности“ (2000).

Према мишљењу Андреа Семпринија [Andrea Semprini], једно од великих питања које је мултикултурализам поставио јесте питање различитости. Како посматрати различитост? Које мјесто јој додијелити унутар једног друштвеног система? (Semprini, 2004, str. 121). Уколико одређени простор дефинишемо као мултикултурални, такав простор се прије свега посматра као простор значења. У том смислу простор није један, већ има онолико простора колико има перцепција различитих група (Исто).

Ненси Фрејзер [Nancy Fraser] тврди да прерасподјеле и захтјеви за признање с једне стране, и савремена борба вођена, с друге стране, представљају двије међусобно повезане, али и несводљиве парадигме правде (2001, str. 25). Ове двије парадигме се фокусирају на различите облике неправде и неједнакости у друштву. Прва, парадигма прерасподјеле, фокусира се на социо-економске неправде и економску маргинализацију. Друга, парадигма признања, фокусира се на неправду и неједнакост културног карактера. У својим запажањима, Фрејзер истиче да се бори за културно признање. Овакве околности могу довести до побољшања социјалног и економског положаја, али, с друге стране, они могу довести до искључивања (Fraser, 2001, str. 27).

Претече мултикултурализма (различита схватања мултикултурализма и плуралног друштва)

Посматрајући мултикултурализам и његове коријене, схватамо да је ово концепт који је заслуживао пажњу многих мислилаца и сваки од њих је на један посебан начин покушао да изнесе основне претпоставке о мултикултурализму, тј. да објасни његово значење, проблем и значај. Неки од најважнијих и најпознатијих мислилаца о мултикултурализму били су: Хораце Кален [Horace Kallen], Јохан Хердер [Johann Herder], Ђанбатиста Вико [Giambattista Vico], Шарл-Луј Монтескје [Charles-Louis Montesquieu], Чарлс Тејлор [Charles Taylor], Вил Кимлика [Will Kymlicka] и Бику Парех [Bhikhu Parekh]. Сви ови мислиоци својим теоријским приступима допринијели су у разумијевању самог појма, али и у његовом теоријском уобличавању. Ради лакшег сналажења и разумијевања, укратко ћемо представити теорије сваког мислиоца посебно.

Хораце Кален је био претеча америчког мултикултурализма. Његова теорија „културног плурализма“ супротстављала се владајућем и све агресивнијем америчком моделу асимилације под симболом „лонца за мијешање“ (мелтинг пот). Па тако, он Америку види прије као „мозаик народа“, него као нацију-државу, а америчку цивилизацију као „вишеструкост у јединству“, чији је главни циљ хармонија мноштва. Према Каленовој теорији, мелтинг пот уопште није дјелотворан, а ни пожељан као идеал. Мишљења је да етничка разноврсност обogaћује америчку цивилизацију, и да Америчка нација није један народ, него је прије федерација или заједница. Кален наглашава да демократија укључује не елиминацију разлика, него њихово усавршавање и конзервирање. На крају, можемо закључити да Каленова теорија није постигла велики успјех, јер је културни плурализам окарактерисан као негативна реакција на владајуће конформистичко схватање мелтинг пота (1915, str. 190–194). Као и Калена, и Јохана Хердера су многи сматрали претечом мултикултурализма, а такође, многи су га видјели и као утемељитеља мултикултурализма. Његова теорија се заснивала на принципу индивидуалне аутентичности, као што је примијетио и сам Чарлс Тејлор. Хердер је сматрао да свако на свој начин изражава људскост, односно има своју властиту мјеру. Залагао се за становиште према којем универзална природа човјека остаје непромијењена током постојања. Он одбацује гледиште према којем европски културни обрасци представљају стандарде. Мишљења је да је култура производ несвјесних колективних напора неког народа и зато увијек остаје мистерија око њеног настанка и опстајања. Сматрао је да је свака култура драгоценост по томе што јесте, и да је један од најважнијих конститутивних елемената културе језик. Језик је основа и медиј мишљења. Свака заједница држи се чврсто своје културе

и настоји је пренијети на нове генерације. Хердер сматра да су културе једнаке јер много значе својим члановима и најбоље одговарају њиховим потребама, а не зато јер су једнако добре. Својим темељним гледиштем да су људска бића културно условљена, учинио је, до тада, па и дуго послје, најодлучнији и најоригиналнији искорак спрам традиционалних концепција универзалне људске природе (Herder, 1969).

Ђанбатиста Вико је заступао теорију моралног монизма, а и сматрао се првим модерним мислиоцем који је започео културно плуралистичко гледање на човјека и људско друштво. Он сматра да је човјек по природи друштвено биће, и да свако друштво има своју јединственост. Увео је појам нације за културне заједнице које су развиле различите људске способности, потребе и идеале. Виков пробој моралног монизма превазилазио је дух његовог времена. Сматрао је да сва друштва на истом стадију развика имају општа обиљежја, и да су паганске религије лажне јер су почивале на ирационалним вјеровањима. Према њему, хришћанство је једина истинска вјера, будући да полази од неизмјерне чисте и савршене идеје Бога. Викова теорија моралног монизма је имала велики значај, и по својој оргиналности је премашила дух његовог времена, али је, разумљиво, остао ограничен у својој концепцији културног плурализма (Ђанбатиста, 2000). Слично као Кален, и Шарл-Луј Монтеѕкје залагао се за теорију културно-плуралистичког друштва. Он је сматрао да су људи друштвена бића, а да се друштво може разумјети једино ако се посматра, тј. истражују чињенице. У свом дјелу, *Дух закона*, он разликује три идеална типа владавине – деспотизам, монархију и републику. Сматрао је да сваки народ треба да има себи примјерене законе, а закон је производ људског ума. Монтеѕкје је установио да је свако друштво јединствено по својим обиљежјима, не само по облику владавине, него и обичајима, културним праксама, саставима закона и др. Његова визија доброга живота укључује бројне универзалне квалитете људи: сигурност, слободу, стабилну породицу. Религија је нужна основа друштвеног живота јер подупиरे моралност, његује врлине, регулише природне страсти. Према њему је хришћанство једина истинска религија и једино она може испунити све захтјеве одређеног друштва. Монтеѕкје је отворио велики простор за разумијевање и прихватање друштвених различитости и утврдио да постоје рационални разлози за појаву разноврсних друштвених институција и обичаја (Montesquieu, 2003).

Чарлс Тејлор је зачетник теорије признавања. Према Тејлоровом схватању двије су битне историјске промјене. Прва је колапс друштвених хијерархија, а друга разумијевање индивидуалног идентитета који он назива идеалом аутентичности. Откривање властитог идентитета долази до изражаја у преговарању са другим, а не када се појединац налази у изолацији. Важност признавања данас је универзално прихваћена, у случају не признавања особа или група могу трпјети велику штету, било

да је ријеч да их игнорише шире друштво или да сами прихватају лошу представу о себи. Према Тејлору, политика разлика усмјерена је на признавање посебног идентитета неког појединца или групе. На примјер, привилегована права и овлаштења могу добити старосједилачки народи да би очували своју културу и начин живота, а коју не добијају други народи у оквиру одређене државе. Тејлор је још сматрао да сви појединци имају иста цивилна и гласачка права, без обзира на расу и културу, па тако треба и да сви уживају исту самосвијест да њихова традиционална култура има вриједност. У својој чувеној теорији покушао је разјаснити генезу тога концепта и кључне проблеме које поставља пред либералну теорију друштва (Taylor, 1994). Поред наведених теоретичара, издвојићемо још двојицу: Вила Кимлику и Бику Пареха. Вил Кимлика заступа либералну теорију мултикултурализма. Сматра да се у савременим друштвима разликују политичка и културна заједница. Према њему, политичка заједница се односи на груписање унутар којих појединци остварују права, а културна заједница је груписање унутар које појединци обликују и преиспитују своје циљеве и амбиције. Уз културу њезини чланови дијеле језик и историју. Кимлика разликује мултинационалне и полиетничке државе као различите типове мултикултуралности. Први се односи на коегзистенцију више од једне нације, други је извор културног плурализма уселавања. Он вјерује да се индивидуална права могу употријебити да подрже широк распон људских односа. Према њему постоје три облика права: право на самоуправу, полиетничка права и право на посебну представљеност. Либерална теорија Вила Кимлика је у многоме допринијела схватању савремене либералне демократије (Kimlika, 2002). Бик Парех заступа дијалошку или интегралну теорију мултикултурализма. Он говори да се мултикултурализам односи на културне различитости. Мултикултурално друштво се састоји од двије или више културних заједница. Оно може одговорити на своју културну разноврсност на два начина: тако да је поздравља и велича, поштујући посебне културне захтјеве мањинских заједница, с друге стране, оно може настојати асимилирати те заједнице у средишњу културу. Парех културу схвата као корпус вјеровања и пракси у смислу по којем група људи разумијева себе и свијет, те организује свој живот. Парех настоји скицирати дијалошки конституирану теорију мултикултурализма, која наглашава средишње мјесто дијалога међу културама и етичким нормама, начелима и институционалним структурама. Он сматра да су људи истодобно и природна и културна бића, која дијеле заједнички људски идентитет, али на културно посредован начин. Мултикултурално друштво мора осигурати да његови држављани дијеле строго одређени осјећај јединства и припадања. Друштво треба да покаже зашто се држи својих вриједности, и треба пружити мањини, барем, покушај испитивања њезиног значаја за ту мањину. Док неко друштво има обавезу прилагодити се мањинском

начину живота, не мора то под сваку цијену учинити на рачун властитога, а посебно ако није искрено увјерено у мањинску одбрану одређене праксе. Парех у својој теорији настоји скицирати дијалошки конституисану теорију мултикултурализма (2000).

У основи свих ових теорија лежи питање мањина, тј. различитости у оквиру конкретног друштва. Па тако, поједини елементи теоријских поставки проблема које нуде Вил Кимлика и Чарлс Тејлор, а које се, као што смо видјели, базирају, прије свега, на признавању основних људских права, али и признавања културних заједница и група, са наглашеним потенцијалом диверзитета у односу на окружење, могу се примијенити на положај мањина. Такође, могла би бити примјенљива и Семпринијева теза према којој културолошки, идентитетски и религијски фактори битније одређују појединца и припадност групи која може бити индиферентна према проблему држава-народ«. Будући да је питање очувања идентитета мањинских група, које се на неки начин не уклапају у опште прихваћене концепте различитости, ознака су редукционизма. У том смислу, у државној пракси налазимо снажно редуковање елемената културне различитости, која не препознаје различитости аутентичних мањинских група. Код Тејлора је само онај облик различитости који је друштвено прихватљив, укључен у праксе мултикултурне политике. Однос државе према аутентичним идентитетима микрозаједница, своди се врло често на декларативно прихватање и дискурс о толеранцији. Као недостатак свих наведених теоријских концепата мултикултуралности поред критичке настројености, неопходан је и повећан степен сензибилности према комплекснијим типовима мањинских идентитета. Недостатке поменутих теоријских концепата видимо у једнострано схваћеном мултикултурализму, и ово представља препреку у препознавању једне другачије димензије плуралистичког друштва, дијалога и толеранције.

Културни релативизам и равноправност вриједности

Питање општег поштовања и једнакости реципроцитета данас су централна тема дискусија о мултикултуралности и мултикултуралним друштвима. Културни релативизам види природу принципа правде и једнакости, која настаје у савременом друштву, гдје су разлике међу културама представљене као разлике између затворене и отворене цјелине. Ова претпоставка нам даје утисак да се култура поклапа са друштвом, а заузврат се поклапа и са нацијом. На овај начин је игнорисана чињеница да култура и појединац удружени могу се проширити изван граница једне националне државе.

Ризик од мултикултурализма лежи у чињеници да свака група има свој и посебан, али једнако вриједносан и културан образац. Моралне једнакости између различитих група, као и претпоставке да свака група посједује сопствен поглед на добро и лоше, највише су критиковане тачке културног релативизма. Према релативистима, културе су морално несамјерљиве, свака са сопственом етничком перспективом. Трансформација ових теза у пракси политичких држава довела би до моралног прихватања различитих облика ауторитативног режима, етничке подјеле и др.

Поставља се питање дали је културно/етничко признање заиста главни разлог за политику потраживања културно различитих група? Одговором на ово питање може се потврдити теза да мултикултурализам не користи културу као крај, већ као средство за рјешавање политичких и друштвених неједнакости у савременом свијету. Ризик за мултикултурализам је да се ослони на културни релативизам, јер може да дође до трансформације мултикултуралности у идеологију, засновану на моралним погледима националне културе као већине. То је главни разлог зашто културни релативизам разматра циљеве на основу посебних културних и политичких контекста.

Питање између универзализма и културног релативизма су вриједности на коме је теорија мултикултурализма развијена. Ове двије тачке гледишта осцилују између два различита концепта социјалне једнакости у друштву. Стога, мултикултурализам, који осцилира између ова два принципа, не може да се развије као политичка теорија или политичка парадигма. Питање социјалне једнакости изгледа да је од пресудног значаја за успостављање границе културног и друштвеног учешћа грађана.

Мултикултурализам и имиграција

Мултикултурализам је термин који се користи у различитим демократијама у Европи, Сјеверној Америци, Аустралији. Он се односи на политичке системе засноване на либерално демократским принципима. Многе земље су признавале етничку различитост – Руска Федерација, Индија и бивша Југославија су неки од примјера. Мултикултурализам који практикују Аустралија, Канада или Шведска намијењен је мјешовитом становништву и тако се стварају међународне миграције. Људи живе заједно у већим градовима, али су различитог поријекла, религије, језика и других културних аспеката.

Типична мултикултурална ситуација је она у којој постоји доминантна етничка припадност, обично заснована на раним насељеницима или домородачком становништву, а могу да буду и заједнице као што су Роми, Аборицини или Маори. Доминантни етницитет обично се посматра као „оснивачка нација“. Ово је очигледна ситуација у Аустралији, гдје су

Европљани формирали већину од 1830-их година, или у већини Сјеверне Америке испод Арктичког круга.

Оснивање нације кроз контролу над инструментима владе, образовања и економије има историјски одређене карактеристике народа у цјелини, укључујући и језик, њихову религију, њихов начин живота и осјећај супериорности. У либералним демократијама доминација „оснивања нације” оправдава се у смислу гласања већине.

Добро успостављене државе не фаворизују укупан број отпадања и боре се да то спријече, као што је случај у Великој Британији и Сјеверној Ирској. Државе које су етнички разнолике, али немају различите концентрације националних мањина, могу се обратити мултикултурализму као рјешењу. Ово није универзално рјешење, јер многе либералне демократије, укључујући Сједињене Америчке Државе, Њемачку, Француску и Данску, су одбациле овај приступ, чак и током усвајања неких својих пракси. У Сједињеним Америчким Државама и Канади постоје државе које су етнички различите. Домородачки Американци имају право на територију и вршење неких овлашћења у оквиру ње.

Аргументи о мултикултуралности обично бркају? проблеме које смо разматрали (интеграција имиграната), проблеме различите врсте. То су расправе о мјесту под- националне јединице, као што су Шкоти и Ирци у Великој Британији, или Каталонци и Баски у Шпанији. Одвојено од ових случајева су би-националне државе, као што су Белгија и Канада. У сваком од ових случајева потраживање може бити засновано на језичком, вјерском или културном јединству, или може једноставно да се заснива на боравку у региону поднације.

Каталонски националисти приписују све оне који живе у поднационалном простору. Сходно овоме, шкотско држављанство и право гласа за Шкотски парламент се приписује свима онима који живе у Шкотској. Незнатно другачије ситуације се дешавају у Белгији и Француској. У Белгији, Валонију обиљежава француско говорно подручје, Фландрија је под утицајем фламанског или холандског језика, док је Брисел двојезичан. У Канади потраживања су у име Квебека, гдје превладава француски језик.

Највећи степен децентрализације у Великој Британији је додијељен Шкотској, која има свој – шкотски парламент, а велшка Скупштина има много више овлашћења и ограничења. Ситуација у Каталонији је слична оној у Шкотској, али у оба ова случаја, Владе су подређене Мадриду или Лондону. Када се деси да је пренос више ограничен, постоји мањина странака која је усмјерена на сецесију (Raz, 1996, str. 17). Слични проблеми се могу наћи и у другим дијеловима Европе. Француска, на примјер, има проблем пренос на Корзици. Италија има такав проблем, како у раду са својим регијама, тако и на острвима Сицилији и Сардинији. Грчка има проблем са зависним острвима Крфом и Критом.

Опет, постоје проблеми деволуције у земљама које су недавно ушле у Европску унију, од којих неке имају и граничне проблеме. Ово важи и за Чешку, Словачку и Мађарску, све оне су морале да се баве питањем децентрализације. Међу онима који су тек ушли, постоје неке земље са великим тешкоћама као што су балтичке републике и Кипар. У случају балтичких република, постоје велике руске мањине које су раније биле владајућа мањина, док у случају Кипра, призната грчка територија је морала да преговара са лабавом федерацијом непризнатог дијела турског острва.

Мултикултурално политичко рјешење за етничке различитости није универзално. Неки аспекти мултикултуралности налазе се у многим друштвима које га нису усвојиле као националну политику, посебно у градовима са великом имигрантском популацијом. Па тако, политика градова и покрајина у Њемачкој, Француској или Америци ће показати сличности са градовима у Аустралији, Шведској, Канади или Великој Британији. И док Британија није званично мултикултурална на националном нивоу, њене локалне власти имају законску обавезу да подстакну политике и праксе да задовоље захтјеве мултиетничке популације. Поред локалног регулисања, мултикултурализам одржава законске одредбе заштите мањина од дискриминације.

Док Аустралија инсистира на очувању енглеског као јединог званичног језика, то више није уобичајно у остатку свијета. Већина националних држава признала је или дала званичан статус разним језицима, са највећим избором у Индији и Јужној Африци. Чак и у САД-у као одговор на судске одлуке, поједине информације су објављене на кинеском и на другим језицима, а такође постоји значајан број бирача који користе и други језик осим енглеског.

Закључак

У овом тренутку, многе групе траже отцјепљење од државе, и већина њих покушава да добије отцјепљење силом, тј. насилним сукобом. Искуство бивше Југославије у том погледу је било централно за проучавање етничких сукоба и перспектива мултикултурализма. У Титово вријеме, Срби, Хрвати, Босанци, Црногорци, Херцеговци, Словенци и Македонци одржани су заједно на темељима националне комунистичке власти кроз суптилно балансирање етничке снаге на локалном нивоу. Са колапсом комунизма, етничке групе су одвојене једна од друге, оружаним сукобима и етничким чишћењем територија. Босански и косовски ратови довели су до интервенције међународне заједнице, која настоји да промовише нове уставе на основу неких идеја, и да успоставе мултикултурну равнотежу. Промовисали су нове уставе, али је то тешко било остварити у пракси. Неки од проблема који су били укључени у „извјештај о Косову“ (Независна

међународна Комисија за Косово, 2000), која је препоручила независност за Косово, под условом да постане потпуно мултикултурално.

Мање познати су проблеми са којима се суочавају совјетске Уније, Заједнице независних држава. Различите политичке, вјерске и етничке групе које су одувијек пружале отпор централној власти, сада су у могућности да слиједе борбе ослобођења. Рат у Чеченији је најпознатија фраза из тог сукоба, али постоје и многи други у Азербејџану, Грузији, Јерменији, као и на простору бивше Централне Азије, укључујући комплексне савезе између вјерских секти и политичких партија, заједно са интервенцијом од савезника из сусједних држава.

Слом комунизма, распад бившег Совјетског Савеза и Југославије, формирање нових, независних држава и изградња демократског поретка – попут великих друштвених трансформација у животу, довели су до тога да су друштва промијенила многе принципе друштвене структуре, у оквиру које проблем мултикултурализма треба схватити и истражити. То значи да се положај мултикултурализма у доба комунизма и посткомунизма у Централној Европи, посебно у регионима бившег Совјетског Савеза и бивше Југославије, у потпуности промијенио. Промјена из тоталитарног у демократски систем нужно подразумијева промјене у природи мултикултурализма.

Проблем мултикултурализма у свим његовим аспектима – културним, политичким, економским, образовним итд., једна је од највећих брига у било којој промјени друштвене структуре. Комунизам је имао карактер идеолошког нагона да се формирају државе попут Југославије и Совјетског Савеза, како би се обезбиједила једнакост и уједињење међу различитим друштвима. Функционисање ових квазимултикултуралних држава било је могуће само кроз употребу репресивног политичког апарата.

Данашњи концепт мултикултуралности у посткомунистичким државама, попут Хрватске, Словеније, Мађарске, Словачке, Чешке Републике, се заснива на јачању цивилизацијске, етничке, друштвене и историјске везе са другим народима Централне Европе и њеним концептом мултикултуралног регионализма. Слом комунизма и политичке независности ових земаља омогућује радикалну реконцептуализацију мултикултурализма.

Комплексна форма мултиетничности у већини нових држава представља не само проблем унутрашње интеграције, него и суштински елемент геополитичке независности у региону као цјелини, и у стратешкој перспективи појединих држава. Након распада Југославије, као и успостављањем суверене хрватске државе, Хрватска сада покушава да поврати традиционалне мултикултуралне везе, засноване на историјским везама са Медитераном и Централном Европом. Са таквим наслеђем, као и борбом за своје интересе, Хрватска покушава да пронађе своје мјесто у Западној, односно Централној Европи, тј. у оквиру мултикултуралног круга.

ЛИТЕРАТУРА

- Beljinac, N. (2009). Politika priznanja partikularnih identiteta – dijalog multikulturalizma i liberalne države. *Sinteza*, godina 1, br. 1, 31–48.
- Đanbatista, V. (2000). *Univerzalno pravo*. Amsterdam: Rodopi.
- Fraser, N. (2001). Recognition Without Ethics. *Theory, Culture and Society*, Vol. 18, 2: 32.
- ХАНТИНГТОН, С. (2000). *Сукоб цивилизација*. Подгорица: Цид.
- Herder, J. (1969). *Herder on Social and Political Culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kimlika, V. (2002). *Multicultural Citizenship: A liberal Theory of Minority Rights* Oxford. Oxford: University Press.
- Kalen, H. (1915). Democracy Versus The Melting Pot. *A Study of American Nationality*, pp. 190–194.
- Mesić, M. (2006). *Multikulturalizam*. Zagreb: Školska knjiga.
- Montesquieu, Š. L. (2003). *O duhu zakona*. Zagreb: Demetra.
- Parekh, B. (2000): *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*. Cambridge, MA (USA): Harvard University Press.
- Raz, J. (1996). Multiculturalism, *CSD Bulletin*, (3) 3:5, 2–18.
- Rex, J. (1996). *Ethnic Minorities in the Modern Nation State*. New York: St. Martin's Press.
- Semprini, A. (2004). *Multikulturalizam*. Beograd: Clio.
- Taylor, C. (1994): Multiculturalism and the Politics of Recognition. У Guttmann, A (ed.), *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. Princeton, NJ (USA) Princeton University Press.

Bojan Ćorluka

PLURALISTIC SOCIETY AND CULTURAL RELATIVISM

Summary

Each country, on the basis of democratic values, should guarantee an equal opportunity for its citizens to participate in decision making. First of all, it's related to: social equality, equal political participation, cultural differences, and so on. The controversial point of policy of recognition remains a question of what kind of policy could better serve the victims of non-recognition: the one that is the value of their differences and dissimilarities, or the one that deconstructs their identity? Modern nation states have been so far favorable in promoting unification. The goal of this paper is to highlight the problem of multicultural recognition, as well as issues related to equality of valuation and immigration. Equality among the citizens represents a modern liberal state of prosperity and affects the content of the strategy pointing out that the minority groups are represented by the political institutions of the state (resistance as a result of exclusion or assimilation). The problems and issues arising from the debate between these two main lines in the multiculturalism debate, which have been developed over the past twenty years, are increasingly creating questions about the moral evolution of cultural groups and issues related to social and cultural equality within society. Social reallocation of goods and equality in approach to these goods and demands for cultural recognition are interrelated problems that cannot be separated in the future researches on the integration of different cultural differences in a single political entity. The debate about cultural identity and its recognition is a complex process because it has to take into account the moral values of culture. The problems of a multicultural society have to be observed in a complex way, that is, in their mutual relationship with social and public movements. What is very important to emphasize within the neo-liberal multicultural theory concerns its ability to guarantee social cohesion. On the other hand of multiculturalism, based on cultural relativism, which claims that cultures are unmanageable and they cannot be morally judged from the point of other cultures, excludes the possibility of forming universal standards for different cultures or their integration into one state. The position of cultural relativists is difficult to sustain within the national states built on the cultural majority of a dominant cultural group.